

УДК: 343.123

ДІЗНАННЯ В СКОРОЧЕНІЙ ФОРМІ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Маланчук Петро Михайлович,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та судочинства ННІ права,
Сумський державний університет

Зайцев Євгеній Олексійович,
студент III курсу ННІ права,
Сумський державний університет

Вернигор Андрій Юрійович,
студент III курсу ННІ права,
Сумський державний університет

В статті розглянуто процедуру досудового розслідування у формі дізнання. Надано визначення поняття кримінального проступку, як підстави проведення досудового розслідування у скороченій формі, досліджено окремі види діянь, що передбачені різними нормативно-правовими актами та відносяться до проступків. Надано характеристику основних ознак кримінального проступку, виділено особливості діяння, передбаченого Кодексом України про адміністративні правопорушення за якими таке може бути віднесено до кримінально-караних. Так, встановлено, що до таких правопорушень відносять діяння, що не пов'язані зі сферою публічного адміністрування.

В статті здійснено аналіз основних підстав спрощення процедури дізнання. Встановлено, що процес гуманізації кримінального законодавства є підґрунтям застосування дізнання у спрощеній формі, наслідком якої є зменшення кримінальної репресії у вигляді відсутності судимості.

В статті розглянуто особливості проведенні дізнання, що ґрунтуються на конституційних правах людини і громадянина. Встановлено, що при скороченій формі дізнання неможливе застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Встановлено, що серед основних проблем проведення спрощеної форми дізнання є попередня кримінальна кваліфікація проступку при внесенні в Єдиний державний реєстр досудових розслідувань.

Також, в статті розглянуто європейській досвід проведення досудового кримінального провадження. В рамках проведення дослідження встановлено, що підставою внесення дізнання у Кримінальний процесуальний кодекс України є Рекомендацією R (87) 18 стосовно спрощення кримінального правосуддя. При співставленні основних положень, з'ясовано, що процедури проведення досудового розслідування кримінальних проступків значно різняться, через що з'являється уява про нефективність застосування такого виду проведення досудового розслідування.

Ключові слова : досудове розслідування, дізнання, скорочена форма, кримінальний проступок, ефективний розгляд, кримінальне провадження.

Malanchuk P. M., Zajtzev Ye. O., Vernyhor A. Yu. Inquiry in Abbreviated : Problems and Perspectives. In the article the procedure of preliminary investigation in the form of inquiry. Provided the definition of criminal offenses as grounds for pre-trial investigation in abbreviated form, investigated certain types of conduct that are different regulations and related to misconduct. The characteristic features of the basic criminal offense, highlighted features offense under the Code of Ukraine on Administrative Offenses for which this can be attributed to criminal offenses. Thus, it was found that such offenses include acts that are not connected to the field of public administration.

The article analyzes the main reason simplify the procedure of inquiry. It was established that the process of humanization of criminal legislation is the basis of application inquiry in a simplified form, the effect of which is to reduce criminal repression in the form of lack of criminal record.

In the article the features of inquiry, based on the constitutional rights of man and citizen. Established that the reduced form of inquiry is not possible preventive measure in the form of detention.

Found among the main problems of the simplified forms of inquiry have previous criminal offense qualifications at entry to the Unified State Register of pre-trial investigations.

Also, the article examines the European experience of pre-trial criminal proceedings. As part of the study found that based on making inquiry in Criminal Procedure Code of Ukraine is Recommendation R (87) 18 concerning the simplification of criminal justice. When mapped guidelines It was found that the procedures for pre-trial investigation of criminal offenses vary considerably because of what appears imagination nefektyvnist use of this type of pre-trial investigation.

Keywords : pre-investigation inquiry, short form, a criminal offense, effective examination, criminal investigation.

Постановка проблеми. Нормами Кримінального процесуального кодексу України закладено новелу в сфері проведення кримінального провадження. Отже, ґрунтуючись на засадах ефективності та оперативності розслідування, запроваджено спрощену форму досудового розслідування у формі дізнання щодо розслідування кримінальних проступків.

Інститут кримінального проступку, щодо якого відбувається диференціація кримінально-процесуальної форми є недостатньо дослідженим в наукових колах. Також, досі жваво обговорюється запровадження кодексу кримінальних проступків, що передбачає дослідження регламентації форм дізнання щодо окремих видів проступків, це й зумовлює актуальність розглядуваної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників форм досудового

розслідування, диференціації процесуальної форми, можна виділити таких вчених як А. П. Гуляєв, В. З. Лукашевич, О. В. Керевич, К. П. Задоя, що висвітлюють проблеми регламентації проведення дізнання щодо кримінальних проступків. Вченими зроблений наголос на спрощену форму судового розгляду, а розгляду проблем дізнання приділено недостатньо уваги.

Метою статті є дослідження особливостей проведення дізнання в спрощеній формі, окреслення основних проблем цієї стадії кримінального провадження та пропозицій щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Загальна тенденція спрощення кримінального провадження щодо розслідування кримінальних проступків торкнулася майже всіх інститутів та стадій цього виду кримінального провадження.

Таким чином, спрощення процедури досудового розслідування кримінальних проступків (дізнання) передбачено ст. 215 Кримінального процесуального кодексу України [1]. Отже, досудове розслідування (дізнання) проявляється у обмеженні застосування окремих запобіжних заходів (ст. 299 КПК); неможливості застосування негласних слідчих (розшукових) (ст. 300 КПК); скорочення строків розслідування кримінальних проступків (ст. ст. 219, 301 КПК); можливістю закінчення досудового розслідування спрощеною провадженням (ст. 302 КПК). Стадія судового розгляду щодо кримінальних проступків також може проводитися в спрощеному вигляді, що впливає з аналізу ст.ст. 302, ч. 3 ст. 314, ч. 1 ст. 381, ч. 2 ст. 381, ч. 1 ст. 394 КПК.

Однією з проблем для подальшого теоретичного дослідження та практичного застосування є визначення поняття «кримінального проступку» та його подальше законодавче закріплення та обґрунтування засад процедури спрощеного провадження.

Узагальнено можна визначити ознаки кримінального проступку до яких О. В. Керевич законодавче закріплення такого діяння (дії чи бездіяльності) в законі України про кримінальні проступки, що не містить великої суспільної небезпеки, вчинене осудною особою, яка досягла на момент вчинення проступку шістнадцятирічного віку, та за яке не передбачене покарання у вигляді позбавлення волі.

До категорії кримінальних проступків слід віднести:

- окремі діяння, передбачені Кримінальним кодексом України, невеликої суспільної небезпеки та належать до злочинів невеликої тяжкості;

- передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення діяння, що не пов'язані зі сферою публічного адміністрування (дрібне викрадення чужого майна (ст. 51), порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності (ст. 51-2), дрібне хуліганство (ст. 173));

- окремі діяння, передбачені Митним кодексом України, зокрема: переміщення або дії, спрямовані на переміщення, товарів, транспортних засобів через митний кордон України поза митним контролем (ст. 351); переміщення або дії, спрямовані на переміщення, товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю (ст. 352) [2, с. 528].

На сьогодні також набуває актуальності регламентування інституту кримінальних проступків. При розгляді проекту Закону України

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів (про кримінальні проступки)» Міністерством внутрішніх справ та Генеральною прокуратурою України пропонується віднести до числа кримінальних проступків діяння, відповідальність за вчинення яких передбачена у 17 статтях та 39 частинах статей Кримінального кодексу (КК) України шляхом зміни їх санкцій. Пропонується відносити до кримінальних проступків некваліфіковані крадіжки, шахрайства, хуліганства (ч. 1 ст. 185, ч. 1 ст. 190, ч. 1 ст. 296 КК України) і легкі тілесні ушкодження (ст. 125 КК України). Це дозволить здійснювати спрощений порядок розслідування указаних правопорушень, що сприятиме зменшенню навантаження на органи досудового розслідування. Кримінальні проступки зможуть розслідувати оперативні працівники, а також дільничні офіцери поліції. Така скорочена форма дізнання дозволить орієнтовно скоротити навантаження на слідчих до 40 відсотків [3, с. 64].

Підґрунтям застосування спрощеної форми дізнання дотримання прав і свобод людини в процесі притягнення до кримінальної відповідальності, що передбачені міжнародними угодами та конвенціями та становлять основу для процесу гуманізації кримінального законодавства нашої країни. Саме обмеження застосування заходів кримінально-процесуального примусу мають наслідком дотримання конституційних прав людини при проведенні слідчих дій.

Гуманізація кримінального законодавства певним чином реалізується в інституті кримінальних проступків, що відображається у відповідальності за їх вчинення, адже судимість не виступає наслідком такого виду кримінальної відповідальності.

Засудження особи за вчинення кримінального проступку не впливатиме на реалізацію в подальшому особою своїх прав. З іншого боку, обвинувачена у вчиненні кримінального проступку особа отримає всі процедурні права і гарантії кримінального процесу, і до неї неможливо буде застосувати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою [3, с. 68].

Л. В. Карабут наголошує, щг питання щодо спрощення кримінального провадження є вкрай актуальним, спираючись на таку тенденцію до у європейських державах. Так, Комітет Міністрів Ради Європи звернувся до держав – членів Ради Європи з Рекомендацією R (87) 18 стосовно спрощення кримінального правосуддя (прийнята Комітетом Міністрів 17 вересня 1987 року під час 410-засідання делегатів міністрів). У п. В розділу 2 цієї Рекомендації «Сумарне судочинство, примирення обвинуваченого з потерпілим,

спрощені процедури» вказано, що у випадках дрібних порушень кримінального закону, коли факти видаються доволі ясними і коли безспірно встановлено, що особа є автором порушення, можна застосовувати спрощене судочинство, тобто письмове судочинство, прискорене судовими органами. У п. п. 1 п. «В» Розділу 2 Рекомендацій підкреслено важливість економії часу провадження. Оскільки Україна є членом Ради Європи і проголошує курс на євроінтеграцію, то перед наукою кримінального процесу стоїть завдання пошуку нових форм спрощених проваджень та надання законодавцю науково обґрунтованих пропозицій щодо їх запровадження у законодавство [4, с. 95]. Отже, проблема спрощення провадження щодо розслідування кримінальних проступків виходить за межі окремої держави і набуває загальноєвропейського значення, адже застосування такого спрощення повинно відповідати загальноєвропейським стандартам щодо дотримання прав людини. В умовах євроінтеграційного процесу внесення в національне законодавство таких спрощених процедур набуває ще більшої актуальності. Спрощення можуть бути формалізовані у законі, тобто регламентовані особливості підстав і порядку здійснення кримінального провадження у спрощеній формі [4, с. 97].

Однак, в процесі застосування спрощених процедур у вирішенні кримінальної справи, на думку багатьох вчених не досягаються справедливості, чи залишатися під сумнівом, внаслідок того, що не має достатніх даних щодо винуватості особи, чого вимагає конституційний принцип доведеності вини (п. 3 ч. 3 ст. 129 Конституції України). Відтак повне, всебічне і неупереджене встановлення обставин кримінального правопорушення у перебігу досудового розслідування є обов'язковою умовою застосування спрощених порядків кримінального провадження у суді. Обґрунтування такої позиції не виключає можливості відмови від окремих процедур, що суттєво обмежують права громадян за умови, що попередня кваліфікація вчиненого ними кримінального правопорушення дає підстави для віднесення його до категорії нетяжких. Так, законодавець цілком обґрунтовано заборонив у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків (глава 25 КПК) здійснення негласних слідчих (розшукових) дій та застосування найбільш суворих запобіжних заходів (взяття під варту, домашній арешт, заставу). Законодавець, очевидно, виходив із того, що потреба досягнення суспільного інтересу у протидії кримінальним

проступкам не повинна переважувати потребу досягнення інтересу окремих громадян у недопустимості суттєвого обмеження їхніх конституційних прав. Навіть у кримінальних провадженнях про тяжкі та особливо тяжкі злочини законодавець дозволяє обмежувати конституційні права громадян шляхом проведення щодо них негласних слідчих (розшукових) дій лише у виняткових випадках – коли відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб (ч. 1 ст. 246 КПК). Відтак, у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків такі обмеження були би невиправданими навіть у тих виняткових випадках, які передбачені для кримінальних проваджень про тяжкі злочини [4, с. 97].

Відкриття кримінального провадження (дізнання) у спрощеній формі можливе на підставі внесення відомостей до ЄРДР, як того вимагає КПК України, через що можливі наступні проблеми. М. А. Погорецький зазначає, що рішення про внесення до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення приймається на підставі імовірних знань, то для того, щоб виконати вимоги п. 5 ч. 5 ст. 214 чинного КПК України щодо внесення до ЄРДР відомостей щодо попередньої кваліфікації кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) Закону про кримінальну відповідальність, такі відомості повинні вказувати на обставини, що можуть свідчити про кримінальне правопорушення – на ознаки конкретного злочину. Встановлення цих ознак, наприклад, шляхом огляду місця події чи опитування очевидців, закономірно тягне за собою і встановлення сукупності окремих елементів складу цього злочину, а також створює можливість і для визначення окремих ознак цих елементів. Виходячи з цього, на наш погляд, є необґрунтованою думка тих авторів, які вважають що для початку досудового розслідування в заяві чи в повідомленні про кримінальне правопорушення повинні міститися дані про такі елементи складу злочину як об'єкт і об'єктивна сторона, оскільки на цей момент кримінального процесу жоден із цих елементів складу злочину, як і будь-який інших (суб'єкт, суб'єктивна сторона) може бути ще із об'єктивних причин достовірно невідомим, хоча в заяві чи повідомленні можуть міститися дані про ознаки злочину, тобто обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 214 КПК України) [5, с. 98]. Отже, підвищення рівня освіти та кваліфікації

працівників поліції може певним чином вирішити вирішити такі проблеми.

К. П. Задоя, визначаючи європейський досвід застосування спрощених проваджень зазначає, що передбачена чинним КПК нормативна модель спрощеного кримінального провадження, по-перше, суттєво відрізняється від «аналогів», передбачених кримінальним процесуальним законодавством європейських держав; по-друге, видається нездатною у повній мірі досягти мети «ефективного та оперативного розгляду кримінальних справ». На його погляд, можливі різні способи вдосконалення положень КПК, які регламентують спрощене кримінальне провадження. Найменш радикальний з-поміж них полягає у наступному: а. клопотання прокурора про розгляд обвинувального акту у спрощеному провадженні має містити пропозицію щодо міри покарання, яка повинна бути обрана засудженому; б. згода потерпілого не повинна бути умовою для розгляду обвинувального акту у спрощеному провадженні; в. суд повинен мати право відмовитись розглядати обвинувальний акт у спрощеному провадженні, якщо на його думку для з'ясування істини в справі потрібен її повноцінний судовий розгляд, або ж коли він не погоджується з кримінально-правовою оцінкою скоєного чи пропонованою мірою покарання [6, с. 35].

Висновки. На підставі викладених положень можна визначити, що в основу спрощення досудового розслідування кримінальних

проступків покладені такі критерії: рівень суспільної небезпечності правопорушення; специфіка суб'єктів вчинення суспільно-небезпечного діяння; дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина під час кримінального провадження; економія часу та зниження рівня кримінальної репресії.

Визначення дефініції «кримінального проступку» та закріплення в законодавстві переліку дій, що належать до них, може послугувати основою для більш конкретної регламентації дій щодо спрощеної форми дізнання.

Одним з напрямків удосконалення законодавства в частині регламентації спрощення кримінально-процесуальних процедур є запровадження досвіду європейських країн, в яких такий інститут вже застосовується. Також це слугуватиме основою для зближення національної системи законодавства до європейської, що є актуальним в умовах євроінтеграційного процесу.

Підвищення рівня кваліфікації працівників поліції здатно вирішити проблему правильної кваліфікації кримінального правопорушення, що в подальшому зекономить час та слугуватиме основою для винесення правильного рішення на стадії судового розгляду.

Ефективність застосування спрощеної форми дізнання може бути оцінена лише з часом, при узагальненні практики застосування та подальшого наукового вивчення.

Використана література :

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI : Редакція від 14.04.2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page12>
2. Керевич О.В. Здійснення провадження по кримінальних проступках за новим КПК України / Керевич О.В. // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - 2012. - № 4. - С. 525-532.
3. Татаров О. Особливості досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року / Татаров О. // Слово національної школи суддів України. - 2013. - № 4 (5). - С. 63-70.
4. Карабут Л.В. Спрощення кримінальної процесуальної форми за КПК 2012 року: дискусійні питання / Карабут Л.В. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. - 2014. - № 95. - С. 94-98.
5. Погорецький М.А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання / Погорецький М.А. // Вісник кримінального судочинства. - 2015. - № 1. - С. 93-103.
6. Задоя К. Спрощене провадження щодо кримінальних проступків за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року та законодавством європейських держав / К. Задоя // Вісник кримінального судочинства. - 2015. - № 1. - С. 29-39.